
Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

Σωματικότητα και ιστοριογραφία Αφηγηματικές στρατηγικές αντιμετώπισης του ιστορικού αναθεωρητισμού

Ανριέτ Ασσεό, «*Τι απέγιναν οι εβδομήντα χιλιάδες Εβραίοι της Θεσσαλονίκης*», στο Ανριέτ Ασσεό, *Τι απέγιναν οι εβδομήντα χιλιάδες Εβραίοι της Θεσσαλονίκης*; Έλι Βίζελ-Χόρχε Σεμπρούν, *Η σιωπή είναι αβάσταχτη*, μτφρ. Ρίκα Μπενβενίστε και Βασίλης Τομανάς αντίστοιχα, Νησίδες, Σκόπελος 1997, 61 σελ.

Η έκδοση αυτή, που στάθηκε αφορμή για τις σκέψεις που ακολουθούν, περιλαμβάνει εκτός από το άρθρο της Ανριέτ Ασσεό ένα ακόμα, εξίσου σημαντικό, κείμενο. Πρόκειται για έναν απομαγνητοφωνημένο διάλογο μεταξύ δύο επιζησάντων από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, τον Εβραίο Έλι Βίζελ και τον (τότε) κομμουνιστή Χόρχε Σεμπρούν. Ο πρώτος τέθηκε στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες επικεφαλής του αγώνα της εβραϊκής κοινότητας σε

διεθνές επίπεδο για την τιμωρία των εγκληματιών πολέμου και των υπεύθυνων της γενοκτονίας, ενώ ο δεύτερος ενσάρκωσε τη διαδρομή μιας ολόκληρης γενιάς αριστερών της αμφισβήτησης τόσο μέσα από την πολιτική του δράση στο ΚΚ Ισπανίας, όσο και μέσα από τα σημαντικά λογοτεχνικά του έργα, όπως *Ο δεύτερος θάνατος του Ραμόν Μερκαντέρ*, που εκδόθηκε από τις εκδόσεις Θεμέλιο και είναι ίσως το πιο ενδεικτικό.

Και οι δύο τους, πάντως, σηματοδεμέ-

νοι ανεξίτηλα από την κοινή τους εμπειρία στο στρατόπεδο του Μπούχενβαλντ, δεν θα πάψουν να ασχολούνται και να συλλογίζονται για το ζήτημα της μνήμης του ολέθρου στις μεταπολεμικές κοινωνίες. Αυτό που θα τους απασχολήσει από κοινού είναι ποιο καθεστώς λόγου μπορεί να ανταποκριθεί στο πρόταγμα διατήρησης μιας ενεργού μνήμης για ένα φαινόμενο, το οποίο πρέπει να παραμείνει στο πιο ανεπίστρεπτο παρελθόν. Ένας άλλος κοινός βιωματικός και φιλοσοφικός τόπος που τους ενώνει είναι το ερώτημα πώς καταφέρνει να μιλήσει κανείς για το ανείπωτο της φρίκης, δίχως να υπονομεύσει τη μη-μεταδόσιμη αλήθεια του.

Ο τίτλος του διαλόγου που μας προσφέρουν οι εκδόσεις Νησίδες, «Η σιωπή είναι αβάσταχτη», είναι ως προς το τελευταίο εξόχως δηλωτική. Η μέριμνα να απαντηθούν τα ερωτήματα που μόλις αναφέραμε, μαζί με άλλα πολλά, διαπερνά απ' άκρη σ' άκρη το διάλογο αυτό. Εντούτοις, και παρά την γειτνίαση αυτών των ζητημάτων με την προβληματική της Ανριέτ Ασσεό, προτιμήσαμε να επικεντρωθούμε στο κείμενο της τελευταίας, επιχειρώντας να ανασκευάσουμε ένα, κατά τη γνώμη μας, ιδιαίτερα πρωτότυπο και λυσιτελές ιστοριογραφικό επιχείρημα. Ο αναγνώστης πάντως δεν θα δυσκολευτεί να διαπιστώσει τη συνάφεια των δύο κειμένων δικαιώ-

νοντας έτσι όχι μόνον τον εκδότη αλλά και όσους θεωρούν αυτά τα ζητήματα επιστημονικά και πολιτικά καίρια.

Η πολιτική και θεωρητική αμφισβήτηση των πρωτείων της διαλεκτικής, έτσι όπως διατυπώθηκε κατά τη δεκαετία του 1970 στην Ευρώπη και τη δεκαετία του 1980 στην Αμερική και η οποία ονομάστηκε κρίση του μαρξισμού στο χώρο της αριστερής σκέψης, οδήγησε την κοινωνική θεωρία στη διερεύνηση των όρων που θα επέτρεπαν την ενασχόληση με τη φιλοσοφική έννοια της διαφοράς ως αμείωτης περιοχής του λόγου, ως «άλλου αντικειμένου», που θα ήταν μη-αναγώγιμο στο Ίδιο. Εκεί δηλαδή όπου η διαφορά, από αρνητικός πόλος μιας πρωταρχικής και συγκροτησιακής σχέσης αλληλοαναγνώρισης, μετατρέπεται σε ετερότητα.

Στο χώρο της φιλοσοφίας, αυτή η μεταβολή κωδικοποιήθηκε και εν πολλοίς περιορίστηκε στον όρο αποδόμηση. Το αποτέλεσμα αυτής της ριζικής ανατροπής στο επιστημολογικό επίπεδο ήταν να αρχίσουν να διασπώνται τα έως τότε κυρίαρχα φιλοσοφικά αντικείμενα υπό το φώς της διασποράς, της διαφοράς, της αρνητικότητας, της εξωτερικότητας και όσων ακόμα εννοιών μάς κληροδότησε το στρουκτουραλιστικό και μεταστρουκτουραλιστικό κύμα της εποχής.

Η ριζική όμως αυτή μείωση της «αξίας αλήθειας» της διαλεκτικής, η οποία συνέπεσε και ταυτίστηκε με τη ριζική αμφισβήτηση του συνόλου των εκδοχών της φαινομενολογίας, δεν ήταν δυνατόν να μην επηρεάσει και άλλες περιοχές του επιστημονικού λόγου, που βρίσκονται πέραν του αμιγούς φιλοσοφικού στοχασμού. Η θεωρία της λογοτεχνίας, η ιστορία και η κοινωνιολογία δεσμεύονται σήμερα από επιστημονικές πειθαρχίες που, ακόμη κι αν δεν ακολουθούν τις έτσι και αλλιώς πολυμιγείς και εν πολλοίς αστάθμητες κατευθύνσεις, όπως αυτές που μόλις περιγράψαμε, υποχρεούνται τουλάχιστον να τις λάβουν υπόψη τους.

Η αναψηλάφηση της διάκρισης υποκειμένου-αντικειμένου, όχι πλέον στη βάση μιας νεας ιεράρχησης, μιας παραγωγικής αναγωγής ή ακόμα μιας προοδευτικής ομογενοποίησής τους, αλλά στη βάση μιας εγκάρσιας υποκειμενικοποίησης του αντικειμένου και των αντικειμένων και τούμπαλιν, εννοείται ως μια ακόμη εκδήλωση της απόδρασης από τις «μεγάλες αφηγήσεις» και τις διαλεκτικές τους εκδοχές των τελευταίων δύο αιώνων.

Η διάδοση σήμερα στην Αμερική του πολυπολιτισμικού παραδείγματος, ως κεντρικού διακυβεύματος καίριων τομέων του δημόσιου και επιστημονικού λόγου, δεν αποτελεί μονάχα σύμπτωμα

των ιδιαίτερων θεωρητικών μεταλλαγών, όπου ενεπλάκη μια μερίδα των ριζοσπαστών διανοουμένων και πανεπιστημιακών, αλλά και εκδήλωση πραγματολογικών αλλαγών της ίδιας της αμερικανικής κοινωνίας. Η εκβολή του κινήματος για τα ατομικά δικαιώματα των μαύρων των δεκαετιών του 1960-1970 σε ένα χώρο θεωρητικής ενασχόλησης με την ιστορία των μαύρων της Αμερικής, παρ' όλο που συχνά παρεκτρέπεται στις τόσο ιδιάζουσες αντιλήψεις του παναφρικανισμού και της μαύρης υπεροχής, συνιστά μια ενδιαφέρουσα απεικόνιση αυτών των αλλαγών.

Στην Ευρώπη, η υποχώρηση της διαλεκτικής, συνεπικουρούμενη από την ανάδυση νέων ανθρωπολογικών παραδειγμάτων (που και αυτά μπορούν να ενταχθούν ως ένα βαθμό στο πλαίσιο του στρουκτουραλισμού), αλλά και την ουσιώδη ρήξη με τις μεγάλες (διαλεκτικές) αφηγήσεις της πολιτικής ιστορίας των εθνών, επέδρασε καθοριστικά και στο χώρο της ιστορικής επιστήμης. Αυτό το κορυφαίο ευρωπαϊκό απόσταγμα του μακρόχρονου διαλεκτικού στοχασμού έμελλε με τη σειρά του να αμφισβητηθεί και αυτό ως κυρίαρχη ανάγνωση για το παρελθόν των κοινωνιών.

Το έθνος-κράτος, ως υλική και συμβολική ταύτιση μιας οριοθετημένης επικράτειας (κράτος) με ένα συγκεκριμένο και ενιαίο φυλετικό αρχικά, εθνολογικό

στη συνέχεια και πολιτισμικό πλέον υποκείμενο (έθνος), και η κυρίαρχη αντίληψη που κάθε φορά εκπορευόταν από αυτό ως προς την ίδια του την ιστορία περιόρισαν τις ιδιαίτερες ταυτότητες, τις κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές σε μια λαθροβίωση, την οποία θα ξεσκεπάσει η ανάδειξη της ετερότητας ως νέου θεωρητικού πόλου και ερευνητικού κριτηρίου.

Η ιστορία των γυναικών, των μειονοτήτων, των τρελλών και άλλων κοινωνικών ομάδων, που οι (επίσημες ή μη) εθνικές ιστοριογραφίες δεν είχαν αντιμετώπισει παρά μόνον ως δευτερεύουσες και επικουρικές θεματολογίες, θα δουν κατά τη δεκαετία του 1980 μια πρωτοφανή άνθιση ανά την Ευρώπη. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει τα τελευταία χρόνια και στην Ελλάδα με ιδιαίτερη έμφαση στην ιστορία της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης.

Βεβαίως, αυτή η μέριμνα για την κατασκευή μιας ιστορίας του εβραϊκού έθνους εμπίπτει, εκτός από τις μεγάλες θεωρητικές μεταβολές που περιγράψαμε παραπάνω, και σε δύο πρόσθετες και καθοριστικές ορίζουσες. Η πρώτη σχετίζεται με το ζήτημα της μαρτυρίας για την εμπειρία του μαζικού αφανισμού των Εβραίων στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τόσο ως ηθικό-φιλοσοφικό πρόταγμα διαφύλαξης του

ανείπωτου μέσα από το λόγο, όσο και ως απάντηση στην απροθυμία των δυτικών κοινωνιών να αποδεχτούν ένα τραυματικό «επεισόδιο» της ιστορίας τους: την εμπλοκή τους, δηλαδή, στον μεσοπολεμικό αντισημιτισμό και τις διώξεις των Εβραίων κατά τη γερμανική κατοχή. Η δεύτερη αφορά στο πιο πρόσφατο μα εξίσου κρίσιμο πρόταγμα απάντησης στο κίνημα του ιστορικού ρεβιζιονισμού και νεγκασιονισμού. Στην αμφισβήτηση και την άρνηση, δηλαδή, δια της «επιστημονικής οδού» του αφανισμού των Εβραίων στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, που ορίζεται, πρώτον, από την επικαιρότητα της μελέτης των κοινωνικών ετεροτήτων, δεύτερον, από την πύκνωση της μελέτης της ιστορίας των ελλήνων Εβραίων και, τρίτον, από τις αναθεωρητικές ιστοριογραφικές προτάσεις, εντάσσεται και η έκδοση του κειμένου της Ανριέτ Ασσεό, γαλλίδας Εβραίας ιστορικού, απογόνου Εβραίων της Θεσσαλονίκης — με ένα εξίσου σημαντικό έργο πάνω στην ιστορία των τσιγγάνων — που τιτλοφορείται, «Τι απέγιναν οι εβδομήντα χιλιάδες εβραίοι της Θεσσαλονίκης;»

Το ολιγοσέλιδο πόνημα της Ασσεό γράφτηκε το 1977 και πρωτοδημοσιεύτηκε στο γαλλικό περιοδικό *Les temps modernes*, εν είδει απάντησης στην πρώτη εμφάνιση του ηγέτη του γαλλι-

κού ρεβιζιονισμού Robert Faurisson (Ρομπέρ Φωρισόν).

Η Ασσεό, δηλώνοντας εξαρχής την πολλαπλώς διαμεσολαβημένη γνώση της για την εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης, ασκείται σε μια τόσο μινιμαλιστική όσο και παραδειγματική περιγραφή της καθημερινής ζωής της εβραϊκής κοινότητας της πόλης έξω από χρονολογικούς προσδιορισμούς. Εκεί λοιπόν που θα περίμενε κανείς είτε μια λεπτομερή ανακατασκευή των όρων ζωής είτε μια ευμενή εξιστόρηση των δραστηριοτήτων του εν λόγω πληθυσμού, η συγγραφέας μάς παρουσιάζει μια ελλιπή και συχνά σκωπτική περιγραφή συγκεκριμένων μορφών κοινωνικής οργάνωσης μιας μειονότητας που, όπως η ίδια υπονοεί, δύσκολα μπορούσε να αφομοιωθεί και να ενταχθεί στα κυρίαρχα υποδείγματα κοινωνικότητας της πόλης. Τα παραπάνω επισημαίνει εύστοχα και ο Βασίλης Τομανάς στην παρουσίαση της έκδοσης, καθώς και η ίδια η Ασσεό:

Αν μιλώ για τα λίγα που νομίζω πως γνωρίζω για τη Θεσσαλονίκη, δεν το κάνω επειδή νοσταλγώ μια κάποια χρυσή εποχή της προβιομηχανικής οικολογίας. Σίγουρα, αυτές οι πόλεις της Ανατολής δεν ήταν τόσο άθλιες όσο τα γκέτο της κεντρικής Ευρώπης, αλλά και εκεί η ζωή ήταν σκληρή. Ρωτήστε τους απογόνους —αν υπάρχουν— των

καπνεργατών ή των χαμάληδων του λιμανιού [...] Δεν λυπάμαι που δεν γνώρισα τις θειάδες και τις εξαδέλφες μου, επειδή φορούσαν κόφια, επειδή μαγείρευαν ανατολίτικα φαγητά, επειδή ήταν φιλόξενες ή επειδή είχαν κάτι το μεγαλοπρεπές· λυπάμαι, επειδή τις δολοφόνησαν. Αν οι οικογένειές μας ζούσαν, θα πνίγονταν σε ανούσιους γάμους με προγραμματισμένο διαιτολόγιο και τότε δεν θα είχα τίποτα να πω για λόγου τους. Αυτό που τις κάνει σημαντικές είναι ο θάνατος, κι όχι ο εξωτισμός.

Με τη δηλωμένη εξαρχής ελευθερία μιας μη-βιωμένης εμπειρίας, η Ασσεό περιγράφει κατά το δοκούν τα στοιχεία της κοινοτικής ύπαρξης και συγκεκριμένα αυτής των Εβραίων της Θεσσαλονίκης στην πλέον υλική τους μορφή, δηλαδή τη σωματική, εφευρίσκοντας μια γραφή που διαφεύγει των παραδομένων κανόνων της ακαδημαϊκής δημοσίευσης. Χαρακτηριστικό δείγμα της ανατροπής την οποία πετυχαίνει η συγγραφέας είναι μια σκατολογική περιγραφή των εθνοπολιτισμικών διαφορών Ελλήνων και Εβραίων, έτσι όπως φανταστικά καταγράφονται σε ιδιαίτερες βιολογικές λειτουργίες. Αναφερόμαστε συγκεκριμένα στη σύγκριση των αποτελεσμάτων της αφόδευσης μεταξύ Ελλήνων και Εβραίων. Γράφει η Ασσεό:

Το χάσμα των δύο κοινοτήτων, της εβραϊκής και της ελληνικής, ήταν βαθύ.

Δεν μιλούσαν γι' αυτό, το μυρίζονταν, έβγαινε από τα σπλάχνα, αλλά δεν ήταν άσμο. Οι Έλληνες υπέφεραν από κωλικούς, οι Εβραίοι από δυσκοιλιότητα. Οικολογική ισορροπία: τα σκατά των μεν έτρεφαν τις ξινίλες των δε. Δίκαιη κατανομή των ρόλων, ένα είδος στομαχικού apartheid κατά κάποιον τρόπο. [...] Η δυσκοιλιότητα ήταν η μανιώδης κοινωνικοποίηση, η ανομολόγητη σεξουαλική σχέση, το δέσιμο του ομφάλιου λώρου. [...] Γιατί φοβούνταν οι Εβραίοι μου ν' ανακουφιστούν; Μήπως κάποιος ακολουθήσει τα χνάρια τους. Φοβούνταν ν' αφήσουν ίχνη. Να είναι επιτέλους κάπου.

Το μέρος αυτό του κειμένου που ασχολείται με το εβραϊκό έντερο και τις ιδιαίτερες συμπαραδηλώσεις που κομίζει η λειτουργία του —οι Εβραίοι χαρακτηρίζονται π.χ. ως δυσκοιλιοί, δηλαδή ως ριζικά διαφορετικοί και ως ανίκανοι να αφήσουν κάποιο υλικό ίχνος της παρουσίας τους μέσα σε μία προσδιορισμένη εθνική επικράτεια— αποτελεί, κατά τη γνώμη μας, και τον πυρήνα του επιχειρήματος του κειμένου.

Λαμβάνοντας ως κοινό δείγμα της διεθνικής ανθρωπολογικής εγγύτητας των λαών την κοινή βιο-σωματική τους βάση, η συγγραφέας εγκαινιάζει μια σειρά συγκριτικών περιγραφών της εβραϊκής και της ελληνικής κοινότητας σε μια εποχή που δεν προσδιορίζεται αλλά που θα μπορούσε να υποτεθεί ότι απηχεί το δεύτερο μισό του 19ου και

το πρώτο μισό του 20ου αιώνα.

Οι περιγραφές αυτές όχι μόνον δεν αποσκοπούν στην ωραιοποίηση και τον ευφημισμό της ετερότητας των Εβραίων της Ελλάδας, αλλά διαμορφώνουν μια έννοια διαφοράς που δεν είναι ιεραρχική, που απλά και μόνον υφίσταται στον απόλυτο φορμαλισμό της. Οι Εβραίοι εμφανίζονται απλά διαφορετικοί από τους Έλληνες, δίχως αυτό να αποτελεί εγγραφή και προϋπόθεση για ρητές ή άρρητες αξιοδοτήσεις και απαξιώσεις. Η Ασσεό επιτυγχάνει έτσι να μην υποστασιοποιήσει και να μην αξιοδοτήσει τη διαφορά των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Αποφεύγει με άλλα λόγια να προικίσει με την όποια ουσιολογική υπεροχή τη συγκεκριμένη κοινότητα, πράγμα ιδιαίτερα σημαντικό, αν σκεφτεί κανείς πόσο υπαρκτός είναι ο κίνδυνος, η μελέτη μιας ιδιαίτερης ταυτότητας να απωλέσει κάθε αξίωση καθολικότητας και τις δεσμεύσεις που αυτή κομίζει προς όφελος μιας σεχταριστικής και μισαλλόδοξης ανασκευής της ιστορίας. Η αντιδραστική ιστοριογραφία του παναφρικανικού παραδείγματος και οι θεωρίες της μαύρης υπεροχής, στην οποία αναφερθήκαμε παραπάνω, είναι ένα απτό και ακραίο δείγμα των κινδύνων που εν σπέρματι κομίζει κάθε θεωρητική πρόταση στην οποία εκλείπουν οι δεσμεύσεις μιας οικουμενικής ανθρωπολογίας.

Τα τελευταία δεν αποτελούν μόνον τη θεωρητική ιδιαιτερότητα και, σε τελευταία ανάλυση, απειλή όσων ιστοριογραφικών αντικειμένων εκτίθενται ως ετερότητες πέρα από τα σύνορα του αποκλεισμού στο πλαίσιο του κυρίαρχου ιστοριογραφικού λόγου· αποτελούν και αναγνωρίσιμες τάσεις που ενυπάρχουν μέσα στο πολυπολιτισμικό παράδειγμα, αλλά και τις, επίσης από την Αμερική προερχόμενες, προσπάθειες να αποδοθεί στο γερμανικό έθνος, στο σύνολό του και α-ιστορικά, μια κατηγορία «συλλογικής ευθύνης» για την εξολόθρευση των Εβραίων, που όχι μόνον ενοχοποιεί ολόκληρο τον γερμανικό λαό και κάθε πολίτη χωριστά, αλλά και εξοστρακίζει το γερμανικό έθνος από την κοινή γενετική και ανθρωπολογική βάση όλων των λαών.

Για να επανέλθουμε όμως στο κείμενο της Ασσεό, η διαφορά των Εβραίων της Θεσσαλονίκης είναι μόνο διαφορά και ο λόγος γι' αυτήν γίνεται επιτακτικός, ακριβώς επειδή κάποια στιγμή η τελευταία αποτέλεσε κριτήριο για την εξάλειψή της, δηλαδή για την καταστροφή των φορέων της. Η θανάτωση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης συνιστά ταυτοχρόνως το αποτέλεσμα της διαφοράς τους καθώς και τη συμπύκνωση της ίδιας της σύστασής της.

Η Ασσεό ξεδιπλώνει έτσι μια συγγραφική και συνάμα ιστοριογραφική πρόταση η οποία, παρά τα 20 χρόνια

που χωρίζουν την έκδοσή της στα ελληνικά από την αρχική δημοσίευσή της στη Γαλλία, δύναται να αποτελέσει απαντητικό οδηγό για την αντιμετώπιση του σύγχρονου ιστορικού αναθεωρητισμού. Ο οργίλος χαρακτήρας της γραφής της, που με τόση αμεσότητα και δεξιοτεχνία απέδωσε στα ελληνικά η Ρίκα Μπενβενίστε, δεν αποτυπώνει κανενός είδους ανασφάλεια ως προς την αξία του τόσο άρρητου όσο και αποτελεσματικού συλλογισμού της συγγραφέως.

Μια περιγραφή που εστιάζεται παραδειγματικά πάνω στις ανθρώπινες-σωματικές δραστηριότητες και πάνω στα καθημερινά ήθη των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, λειτουργεί κατά τη γνώμη μας ως κατηγορηματική απόδειξη της ύπαρξής τους πριν από τον αφανισμό. Εκτός από την σημειωτική της απόδευσης, η συγγραφέας περιγράφει τις διατροφικές συνήθειες αυτού του πληθυσμού καθώς και άλλες πρακτικές που προβάλλουν τη σωματική κανονικότητα των αφανισθέντων.

Εδώ έγγειται και η σημασία του κειμένου ως απάντηση στις περιθωριακές και γελοίες, τότε, αιτιάσεις του Φωρισόν. Η Ασσεό, τόσο με τον τίτλο που δίνει στο άρθρο της όσο με τις ανορθόδοξες αφηγηματικές επιλογές της, αποδεικνύει την αλήθεια του αφανισμού των Εβραίων της Θεσσαλονίκης.

Η αξία αλήθειας της υλικής, βιολογι-

κής-σωματικής ύπαρξης των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, από τη μία, και το ευφυές ερώτημα «τι απέγιναν;», από την άλλη, αίρει την επιχειρησιακότητα του αναθεωρητικού επιχειρήματος. Διότι, όταν το αυτονόητο και αληθές αμφισβητείται αξιωματικά, όπως στην περίπτωση του αφανισμού, από την αναθεωρητική ιστοριογραφία, η λογική του αυταπόδεικτου αποκτά ιδιαίτερη χρησιμότητα.

Η ισχύς του αναθεωρητικού ρεύματος της εποχής μας εδράζεται σε δύο παραπληρωματικούς παράγοντες: από τη μία, στην κάμψη των αριστερών ιδεών σε παγκόσμιο επίπεδο και, από την άλλη, στην παράλληλη ανάδυση ακροδεξιών δυνάμεων στο δημόσιο λόγο και την αμφισβήτηση των παγιωμένων μεταπολεμικών θεωρητικών συντεταγμένων καθώς και του μέχρι σήμερα ιστοριογραφικού status quo. Ύπ' αυτούς τους όρους ο ιστορικός αναθεωρητισμός, που σήμερα δεν φαντάζει πλέον περιθωριακός και γελοίος, εγγράφεται δομικά σε μια κίνηση απεγκλωδισμού

από τις καθιερωμένες αφηγήσεις για την ιστορία, η οποία αντικειμενικά συμπίπτει με τις ιστοριογραφικές πολιτικές ανάδειξης της διαφοράς και της ετερότητας.

Η τελευταία διαπίστωση, δίχως να υπονοεί κάποιου είδους αλληλεξάρτηση των δύο αυτών διαβημάτων, εγκαλεί επί της ουσίας τις ριζοσπαστικές αντιλήψεις περί ιστορίας, πρώτον, να μην απωλέσουν την αξίωση της ανθρωπολογικής οικουμενικότητας, ως θεμελίωση του αιτήματος για μελέτη της ανθρώπινης διαφοράς, και, δεύτερον, να εφεύρουν λόγους για το παρελθόν που, ξεφεύγοντας από τα καθησυχαστικά παραδεδομένα ιστοριογραφικά μοντέλα, να είναι μάχιμες στο πεδίο της νέας διαπάλης για την ιστορία και τη μνήμη. Το κείμενο της Ανριέτ Ασσεό μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα ενός τέτοιου στοχασμού.

ΠΑΝΑΓΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

